

ds. Joep Dubbink

Lezingen: Jesaja 65:1-9 – Lucas 8:26-39

Gemeente van onze Heer,

Het evangelieverhaal van de ‘bezeten man’ die tussen de graven woont, en door Jezus verlost wordt van die demonie, is een fascinerend verhaal. De doodsdrijf van de man, de demonen die hem kapot maken – Matteüs schrijft zelfs dat hij zich slaat met stenen, zelfverwonding – en dan de uittocht van die demonen in varkens die zich vervolgens in het meer om het leven brengen: onreinheid plus onreinheid, dat kan alleen maar verkeerd aflopen. Prachtig en diep verhaal, ik heb er geregeld en graag over gepreekt, maar er zit een risico aan. Als je niet oppast, dan gaat het vanmorgen over een psychiatrisch patiënt, over iemand met een afwijking, en over Jezus als een genezer met bijzondere gaven.

En gaat het dan nog over ons? Wij beschouwen onszelf in het algemeen als ‘normaal’, en al kun je altijd vraagtekens zetten bij wat nou ‘normaal’ is, we lezen het verhaal dan toch alsof het gaat over mensen met een probleem; een individuele aandoening, een psychose, een depressie, een persoonlijkheidsstoornis – dat is voor de psychiater, maar toch, iemand met een ziekte. En waar komen wij dan nog in het spel?

Beginnen we bij Jesaja, die letterlijk en figuurlijk duistere tekst. God is aan het woord:

Ik ben te raadplegen voor wie niet naar mij vragen
te vinden voor wie mij niet zoeken.

Waar slaat dat op? Dat kom je te weten als je even terugleest. De twee hoofdstukken hiervoor zijn namelijk één lange litanie, een klaagzang. Het volk, of een deel ervan, klaagt tot God over alles wat ze overkomen is – denk aan de ballingschap, de verwoesting van de tempel, de wegvoering van delen van de bevolking, de gevangenneming van de koning. Moet een enorme schok geweest zijn, en hun woorden doen een beroep op ons medelijden. Maar er is iets vreemds aan die klaagzang:

‘Ons heilig, prachtig huis,
waar onze vaders U hebben geprezen,
is een prooi geworden van laaiend vuur;
al wat ons dierbaar is ligt nu in puin.
En bij dit alles houdt U, HEER, zich in?
Blijft U zwijgen en laat U ons nog langer zo lijden? (Jes. 64:10-11).

Je bent geneigd er zo in mee te gaan, het *moet* ook ellendig zijn om je tempel, de plek van samenkomst, lofzang, aanbidding, kwijt te raken. Maar was dat ook niet een *beetje* het gevolg van eigen falen, van de leiders in elk geval? Van onverstandige beslissingen, opportunistische politiek? ‘We weigeren de belasting aan de Babyloniërs, we vinden wel steun bij de omringende staatjes en desnoods bij Egypte?’ Wat een onzinnig plan, een soort Jexit – Juda exit – en dan zonder deal. En dan, na een eerste nog genadig afgelopen actie van de Babyloniërs dat nóg een keer proberen – hoe kortzichtig kun je zijn? En *dan* klagen tot de HEER: Waar bent U nou, waarom laat U dit allemaal toe, help ons, red ons!

Dat is al bedenkelijk, of je religie wel op die manier als stoplap kunt gebruiken, gebed als noodrem voor als het allemaal uit de hand loopt en je geen uitweg meer ziet. Maar het gaat nog verder. Een hoofdstuk eerder hoorden we de klagers zeggen:

Waarom, HEER, liet U ons van uw wegen afdwalen,
waarom liet U ons hart verstenen,
zodat het U niet meer vreest?
Keer terug, omwille van uw dienstknechten (Jes. 63:17).

Dat is echt de wereld op z'n kop: *de HEER* wordt gevraagd zich om te keren, zich te bekeren. *Hij* heeft de fout begaan, dat Hij heeft toegelaten dat het volk afweek van zijn wetten en wegen!

'U liet ons van uw wegen afdwalen?' – wat een prachtig voorbeeld van wat tegenwoordig *framing* heet: de situatie op zo'n manier omschrijven dat die niet anders dan in je voordeel kan worden uitgelegd, en jij het slachtoffer bent. Voorbeelden vind je dagelijks in de krant: je doet een uitspraak die niet te verdedigen valt, en als er kritiek komt begin je over de vrijheid van meningsuiting – maar daar ging het niet over: je *mag* het wel zeggen maar je *moet* het niet zeggen!

Hier gebruiken mensen *framing* om God de schuld te geven en te zwelgen in zelfmedelijden. De dader zet zichzelf op een subtiele manier als slachtoffer neer. Op *dat* moment begint ons gedeelte, en zegt God:

Ik ben te raadplegen [zelfs] voor wie niet naar mij vragen
te vinden [zelfs] voor wie mij niet zoeken.
Ik zeg: 'Hier ben ik, hier ben ik!'
tegen een natie die niet mijn naam aanroept.

Wat een ontroerende woorden zijn dat. Wij klagen soms over ontkerkelijkheid, wij maken ons druk om verminderde kerkgang en de moeite die het kost om een volgende generatie bij geloof en kerk betrokken te houden, maar dit, 2500 jaar geleden, gaat even dieper: *God op zoek naar zijn volk, God die uitnodigend is maar wordt afgewezen.*

Dit is nou de reden dat ik zo van de bijbelse teksten houd, omdat er elke keer van zulke juweeltjes tussen zitten: woorden die gedurfd zijn, ongehoord. Wie durft de Almachtige voor te stellen als een wat treurige marketing-figuur die leurt met zijn product, – *en dat is Hijzelf* – tot het gènant is: 'hier ben ik, hier ben ik'. Maar niemand heeft er belangstelling voor.

Wat doet het volk dan wel? O, ze zijn druk genoeg bezig, en heel religieus. Ze brengen offers in hun tuinen, branden reukwerk op bakstenen, ze zitten in graven, overnachten in holen – vermoedelijk om via dromen contact te leggen met de doden; eten brouwsels van varkensvlees en overtijds offervlees (offervlees moest binnen een dag gegeten worden, ook wel verstandig gezien de temperatuur in het Nabije Oosten); kortom, ze houden zich bezig met praktijken die toe afschuw opriepen, die destijds niet konden. De woorden van de Heer laten merken dat hij zich daardoor gegriefd en afgewezen voelt.

Ik probeer een tegenhanger te vinden in onze tijd, en dat is nog niet zo makkelijk. Ik denk niet dat het gaat om de mensen die eens wat aan 'geneeskrachtige' edelstenen doen of eens een horoscoop lezen, dat zijn niet de zware overtredingen waar het hier om gaat. Er is een iets andere tekst van dit-zelfde hoofdstuk gevonden in de Dode Zeerollen, die lijkt te duiden op seksueel wangedrag, rituele seks om de vruchtbaarheid te vieren. Je kunt je voorstellen dat die nogal expliciete tekst later weggevallen is, en je kunt je ook indenken dat dát toch wel als een zeer zware zonde werd gezien, meer nog dan het verboden varkensvlees.

Als ik het samenneem, dan kom ik uit bij 'godsdienst zonder God'. Bezig zijn met je eigen dingen, zonder echt te willen luisteren naar wat God wil. En dat is óók voor ons best een beschuldiging om eens even op te kauwen: doen wij dat, soms, en waar dan? Zijn wij niet ook vaak erg bezig met 'kerk-zijn', uiterlijkheden, loopt de organisatie wel goed, gaat alles wel zoals het hoort? Maar dringt de werkelijke boodschap nog wel tot ons door, de samenhang van het hele leven, gerechtigheid en mededogen en dán ook aanbidding? Laten we ons nog wel storen in ons kerkelijk bedrijf, terugroepen naar de zaak waar het om gaat, dat mensen dat verhaal van het evangelie horen, en tot zich nemen, ermee gaan leven en het uitdragen naar anderen? Of zijn we soms net zo onbenaderbaar als die mensen waar dit hoofdstuk over gaat, en zeggen wij ook:

'Blijf waar je bent!
Kom me niet te na,
want ik ben heiliger dan jij.'

Het idee daarachter is, dat heiligheid en onreinheid 'besmettelijk' zijn. Wie iets aanraakt wat onrein is, wordt zelf ook onrein. En wie zich heilig weet, in een staat van toewijding aan Gods zaak, die mag niet in aanraking komen met wat daarmee in strijd is. 'Ik ben heiliger dan jij', de Engelsen hebben van deze tekst een uitdrukking gemaakt, *holier than thou*, dat is eigenlijk ook weer *framing*; omkering van de situatie, wanneer de bedrijvers van onheilige dingen zich stukken beter vinden dan de anderen. Een waarschuwing tegen iedere vorm van hoogmoed, elke vorm van de ander moreel aftroeven, je beter voelen dan de ander; en dat geldt dus meteen óók voor mijn woorden!

Wat doet God? Hij, die ervan beschuldigd was dat 'ie zweeg, laat nu wél van zich horen; hij laat het er niet bij zitten. Hij komt in actie, en dan komt er een ouderwetse dreigprofetie voor de dag: je zult het merken, dit kan zo niet!

Dat is onverwacht. Na de ballingschap tappen de anders zo kritische profeten uit een ander vaatje. Ze hebben heel goed door dat het terneergeslagen volk het niet aankan, dat ze nu ook nog strenge profetische woorden over zich heen zouden krijgen, 'we hadden het je wel gezegd!' – nee, dat niet. Nu is er troost, de boodschap dat het tóch doorgaat. Maar op het moment dat de hoogmoed weer de kop opsteekt, het volk gaat denken dat het allemaal wel goed zit, dat *wij* het wel goed doen en dat wat er misgaat toch vooral aan 'de anderen' te wijten is, en allereerst aan *die* Ander, de Eeuwige – dan verheft de profeet weer zijn stem, en stelt de hoogmoed aan de orde.

Maar niet algemeen, niet en oordeel over alles en iedereen, rijp en groen. Er is ook iets te behoeden, te koesteren. Onze lezing heeft dat prachtige beeld bewaard van die druiventros waarin nog 'zegen' ligt – moet een vakuitdrukking geweest zijn van wijnbouwers, een tros die er niet uitziet, maar waar toch nog wat sap in te vinden is. Dat wordt niet weggedaan, er wordt in Gods economie niets zomaar afgedankt, er is nog veel bruikbaar. Ook wij misschien – maar dan moeten we ons wel richten op wat God van ons vraagt, en ons niet in eigen gelijk en eigen gerechtigheid verstoppen.

* * *

Ik denk dat die ene man daar tussen de graven aan de overkant van het meer door Jezus ook met mededogen bekeken wordt. Ook hij is met verkeerde dingen bezig, hij leeft niet naar de toekomst toe maar zit vast in een doods bestaan. Mensen willen hem boeien, om hem tegen zichzelf te beschermen, maar met een soort oerkracht herovert hij dan het enige wat hij nog heeft, zijn vrijheid – maar wat moet 'ie ermee, wat is vrijheid als het leven midden tussen de dood betekent?

Is hij bezeten, slachtoffer? Of is hij een agressieve man tegen wie de samenleving beschermd moet worden? Moet hij naar een streng bewaakte TBS-kliniek worden afgevoerd? Of is hij tegen de achter-

grond van de Jesaja-lezing eerder een model: zoals mensen met psychiatrische afwijkingen vaak uitvergroot dat laten zien wat in de hele samenleving wel speelt, maar niet overal over de rand gaat. Agressief machogedrag kun je overal tegenkomen, narcisme, alleen maar jezelf zien, dat evengoed; sommigen gaan over de schreef, schaden anderen en zichzelf. En deze man? Die laat een samenleving zien die niet weet waar 'ie het zoeken moet, die richting kwijt is.

Wat doet Jezus nou helemaal om die man te 'genezen', zeg ik maar even? Merkwaardig is, dat we dat helemaal niet horen, welk ritueel, handoplegging of zo. Opvallend hoeveel aandacht het verhaal besteedt aan het lot van die demonen. *Wij* willen weten, ik tenminste, hoe het met die man afloopt, Lucas hecht eraan eerst te vertellen hoe die *zwijnerij* de plomp in gaat: dat is tenminste overwonnen, God-zij-dank.

Wanneer schrikken de mensen nou pas echt: natuurlijk van het spektakel met die varkens, maar haast nog méér wanneer die man gekleed en bij zijn verstand blijkt te zijn. Zo werkt dat: als je geconfronteerd wordt met een echt blijk van macht, kracht, goddelijk gezag, dan roept dat bijna iets van angst op, al trekt het je ook aan: 'Blijf weg van mij, want *jij* bent te heilig voor mij als zondaar!' [*vrij naar Luc. 5:8*] heeft Petrus in een vergelijkbaar geval eens geroepen – precies het omgekeerde van het pretentieuze geblaat van de eerste lezing, waar mensen heiligheid in zichzelf menen te vinden.

Hier is ontzag, respect, hier wordt iets geheeld, en is dankbaarheid – ja, niet bij de varkenshoeders, die hebben een enorme strop, dat is niet anders. Maar de man heeft zijn leven terug. En hoewel hij opdracht krijgt, naar huis te gaan en daar rond te vertellen wat *God* aan hem heeft gedaan, vertelt hij rond wat *Jezus* aan hem heeft gedaan. Het lijkt alsof de verteller dat niet erg vindt, maar het oppakt als een hint dat je bij Jezus moet wezen om God te ontmoeten; niet de God waar je op hoge toon mededogen van *eist*, maar de God die je donkere gedachten en demonen verdrijft, en je weer mens doet zijn.

Die God, voor ons onlosmakelijke verbonden met Jezus, die wil onze God zijn, en door ons gevonden worden, zelfs als we Hem niet zoeken.
Amen.